

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2020-38-6

УДК 338.43

Осіпова А.А.

викладач кафедри економіки

Уманського національного університету садівництва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5330-3676>

E-mail: 1207alla@ukr.net

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва є одним з пріоритетів діяльності держави на шляху до сталого економічного розвитку. Саме тому фінансування аграрної сфери з огляду на її ресурсомісткість і залежність від зовнішніх факторів посідає важливе місце в економіці країн Європейського Союзу та світу. У статті розглянуто напрями провадження державної підтримки сільськогосподарських виробників в Україні. На підставі порівняльного аналізу визначено пріоритетні сфери розвитку функціонування аграрної сфери й означено програми їх підтримки з боку держави.

Ключові слова: державна підтримка, сільськогосподарське виробництво, ефективність підтримки, аграрний сектор, кредитування, державне фінансування, напрями державної підтримки аграрної сфери.

Осіпова А.А. АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ

Государственная поддержка сельскохозяйственного производства является одним из приоритетов деятельности государства на пути к устойчивому экономическому развитию. Именно поэтому финансирование аграрной сферы с учетом ее ресурсоемкости и зависимости от внешних факторов занимает важное место в экономике стран Европейского Союза и мира. В статье рассмотрены направления осуществления государственной поддержки сельскохозяйственных производителей в Украине. На основе сравнительного анализа определены приоритетные сферы развития функционирования аграрной сферы и обозначены программы их поддержки со стороны государства.

Ключевые слова: государственная поддержка, сельскохозяйственное производство, эффективность поддержки, аграрный сектор, кредитование, государственное финансирование, направления государственной поддержки аграрной сферы.

Osipova Alla. ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF STATE SUPPORT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

State support for agricultural production is one of the priorities of the state on the path to sustainable economic development. That is why the financing of the agricultural sector, given its resource intensity and dependence on external factors, occupies an important place in the economies of the European Union and the world. This article considers the areas of state support for agricultural producers in Ukraine. On the basis of the comparative analysis the priority spheres of development of functioning of agrarian sphere are defined and the programs of their support from the state are defined. Support of agricultural production by the state is an important mechanism for implementing agricultural policy and should be based on economic, legal, organizational, social and other conditions to ensure financial stability of agricultural enterprises, increase food security, and improve the welfare of the rural population. To do this, agricultural producers need to provide economic conditions in the market that would contribute to the accumulation of sufficient own funds and unimpeded access to credit or investor funds. The main task of state support for agriculture is to promote the development of agricultural producers as a representative of the least protected industry in the market environment. Therefore, the main goal of the state should be to create conditions for the profitable operation of agricultural entities and provide them with a favorable environment compared to producers in other industries. After all, state support for agricultural production should establish a balance between agricultural producers and producers in other sectors of the economy. Therefore, in accordance with the needs of agricultural producers, state support should be provided using the following specific measures: support for producers' incomes, state regulation of prices, subsidizing producers to purchase means of production, promoting market and production infrastructure, implementing regional programs, macroeconomic policy. In our opinion, at the present stage of functioning of agricultural enterprises are more rational areas of state support that contribute to the recovery of agricultural producers from the economic crisis and the effective functioning of agricultural production in Ukraine in the World Trade Organization.

Keywords: state support, agricultural production, support efficiency, agricultural sector, crediting, public financing; directions of state support of agrarian sphere.

Постановка проблеми. Рівень розвитку аграрної галузі країни впливає на соціально-економічне становище суспільства. Нині державна підтримка сільськогосподарського виробництва зумовлена об'єктивною необхідністю забезпечення продовольчої безпеки країни та її соціальної стабільності. Водночас цілком зрозуміло, що сільськогосподарська продукція є важливою сировинною базою для різних галузей АПК. Проте нині, в умовах світової пандемії, зростає безробіття, занепадає соціальна інфраструктура, наростає фінансова криза не лише в аграрній галузі, але й в усіх сферах народного господарства, що, безумовно, вимагає підвищеної уваги та рішучих дій з боку держави.

Нині, коли саме сільське господарство є одним з ключових експортерів, розвиток сільськогосподарського виробництва в Україні має особливе зна-

чення для держави. Хоча протягом останніх років прослідковуються вдосконалення механізму державної підтримки та ріст фінансування за допомогою різних програм, сільськогосподарські товаровиробники зіштовхуються з низьким рівнем прозорості та неефективним розподілом бюджетних коштів, як наслідок, недостатнім рівнем ефективності їх використання. Окрім того, в умовах пандемії COVID-19 виникає необхідність удосконалення заходів і розроблення нових механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню об'єктивної необхідності та рівня ефективності державної підтримки сільськогосподарського виробництва приділено чимало уваги у працях багатьох науковців. Зокрема, І. Фурман і Л. Пронько стверджують, що «збільшення обсягів фінансування

з боку держави зможе забезпечити сталий розвиток сільського господарства, підвищення рівня життя сільського населення, охорону навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва» [13, с. 85–92].

Задля покращення результатів діяльності сільськогосподарських виробників Г. Прунцева у своїх дослідженнях пропонує «вдосконалити існуючі механізми субсидування, встановити ефективний контроль за виконанням програм держпідтримки аграрного виробництва та посилити можливість доступу малих та середніх виробників до держпрограм» [9, с. 79–88].

На думку деяких науковців, діяльність сільгоспвиробників не є більш ризиковою, ніж діяльність підприємців в інших галузях, тому аграрній галузі не потрібен значний обсяг державної підтримки. Зокрема, американський науковець К. Едвард відзначає, що субсидії відштовхують фермерів від інновацій, скорочення витрат, диверсифікації їх землекористування та вжиття інших заходів, необхідних для процвітання в конкурентній економіці [1].

Дійсно, більшість країн заохочує фінансово те, що пов'язано з органікою, кліматом, енергоефективністю та енергозбереженням на фермах, відходячи від традиційних напрямів підтримки [10]. Водночас сільське господарство – це одна з пріоритетних галузей держави, оскільки становить фундамент продовольчої незалежності країни, тому надалі є необхідним підтримання цього сектору у конкурентоспроможному стані з боку держави шляхом вжиття низки заходів фінансового-економічного характеру.

Метою статті є оцінювання ефективності державної підтримки сільськогосподарського виробництва й встановлення залежності між обсягом фінансування та результатами діяльності.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Підтримка сільськогосподарського виробництва з боку держави є важливим механізмом реалізації аграрної політики й має спиратись на економічні, правові, організаційні, соціальні та інші умови для забезпечення фінансової стабільності сільськогосподарських підприємств, підвищення продовольчої безпеки країни, покращення добробуту населення на селі. Для цього сільськогосподарським товаровиробникам необхідно забезпечити на ринку такі економічні умови, які б сприяли накопиченню у достатній кількості власних коштів і безперешкодному доступу до кредитних ресурсів чи коштів інвесторів.

Для подолання кризових явищ в аграрному секторі та задля досягнення зазначеної мети бюджетну підтримку сільського господарства згруповано за чотири основними напрямками, такими як безпосередньо сільськогосподарське виробництво; оптимізація ресурсного потенціалу галузі; розвиток аграрного ринку; розвиток соціальної сфери села та сільських територій [8].

Наміри входження України до європейської спільноти сприяли активізації діяльності з покращення політичного й економічного співробітництва з Європейським Союзом (ЄС). Загалом підготовка до вступу в ЄС досі справляє значний вплив на сільське господарство та державну аграрну політику. Так, у програмних документах до основних принципів аграрної стратегії віднесено пріоритетність аграрного сектору у загальнодержавній економічній політиці; випередження загроз у продовольчій безпеці та забезпечення

її в умовах глобалізації; застосування інструментів стратегічного управління розвитком аграрного сектору й оперативного впливу на кон'юнктуру ринку; диференційованість підходів до формування умов державної підтримки аграрних виробників залежно від установлених критеріїв їх діяльності; орієнтацію на підтримку розвитку кооперації та кластерної організації виробництва; розвиток саморегулювання в аграрному секторі, делегування частини повноважень держави щодо регулювання аграрного ринку, зокрема контролю якості та безпечності продукції; формування позитивних довгострокових очікувань сільськогосподарських виробників; створення умов для запровадження найкращих за продуктивністю, ресурсомісткістю та енергоефективністю засобів виробництва та технологій; стимулювання раціонального аграрного природокористування; врахування регіональних умов у розвитку сільського господарства [7].

Порівняння вітчизняних реалій із зарубіжним досвідом підтримки сільського господарства, безумовно, свідчить про необхідність продовження та вдосконалення механізмів державної підтримки досліджуваної галузі. Саме це є обов'язковою умовою формування належного рівня її конкурентоспроможності та рівномірного розвитку.

Так, державна підтримка аграрного сектору зарубіжних країн характеризується високим рівнем підтримки фермерських господарств. Розмір допомоги держави фермерам у різних країнах є різним, однак в Україні залишається на рівні, який є одним із найнижчих. Цей показник субсидій і прямої матеріальної допомоги в середньому в Австралії становить 15%, у США – 30%, в Канаді – 45%, в Австрії – 52%, у Швеції – 59%, в Японії – 66%, у Фінляндії – 71%, в Норвегії – 77%, у Швейцарії – 80%, а в Україні – 18% [3]. Окрім того, у більшості країн державне субсидування доповнюється страхуванням, тому для України є актуальним вивчення зарубіжного досвіду з цього питання.

Також слід мати на увазі, що державна підтримка є невід'ємною складовою частиною державного регулювання, злагодженим механізмом реалізації різних важелів та інструментів, пільгового та безоплатного фінансування пріоритетних з позиції безпеки та економічного розвитку підприємств і галузей. При цьому неналежний рівень державної підтримки сільськогосподарського виробництва стримує нарощення показників його ефективності, започатковуючи низку ризиків, що в подальшому може дестабілізувати процеси розвитку національної економіки держави загалом (табл. 1).

Слід відзначити суттєве скорочення більшості програм державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Зокрема, скасовано здешевлення страхових платежів, створення та забезпечення резервного запасу сортового та гібридного насіння. Поступово, протягом 2015–2016 рр., відбулося скасування спеціального режиму оподаткування ПДВ.

В Україні одним з недоліків механізму державної підтримки сільського господарства є коротка тривалість програм підтримки. Зокрема, у 2017–2018 рр. близько 60% загального обсягу державної підтримки було спрямовано на підтримку галузі тваринництва відповідно до Бюджетної програми КПКВК 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва», метою якої було підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції сільського господарства та гарантування продовольчої безпеки не лише України, але й світу. Однак уже у 2019 р. фінан-

Таблиця 1

Динаміка державної підтримки сільськогосподарських підприємств

Показник	2008 р.	...	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. від 2008 р.	
							+/-	%
Разом	5 749,3		4 577,5	6 929,3	5 032,8	4 283,9	-1 465,4	74,5
Отримано коштів державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій	3 343,8		555	349,6	5 032,8	4 283,9	940,1	128,1
зокрема, для підтримки тваринництва	1 094,2		0	0	300	400	-694,2	36,6
для розвитку рослинництва	1 218,4		250	30	170	2401	1 182,6	197,1
за іншими видами державної підтримки	1 031,2		305	319,6	4 562,8	1 482,9	451,7	143,8
Отримано коштів державної підтримки за рахунок податку на додану вартість	2 405,5		4 522,0	6 609,7	2 569,4	0	-2 405,5	-
для підтримки рослинництва	828,1		н/д	982,4	268,7	0	-828,1	-
для розвитку тваринництва	1 577,4		н/д	2 955,6	774,4	0	-1 577,4	119,8

Джерело: складено автором на основі джерела [2]

сування програми підтримки тваринництва зменшилось на 12,5% (порівняно з 2018 р.) [4], змінилися напрями та додалися суб'єкти підтримки, а сама програма дістала назву «Державна підтримка тваринництва, зберігання і переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)». Отже, в рамках програми фінансувалися часткова компенсація процентної ставки за банківськими кредитами, притягненими для покриття витрат, пов'язаних зі здійсненням діяльності в галузях вівчарства, козівництва, бджільництва, звірівництва, кролівництва, шовківництва й аквакультури (рибництва); часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів; спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямів; спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби; часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин; часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів; часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та реконструкції підприємств зі зберігання та переробки зерна.

Однак на програму здешевлення кредитів в аграрному секторі у 2019 р. було спрямовано 127 млн. грн. (4,59 млн. дол. США), що в два рази більше, ніж у 2018 р. Також на 25% збільшилося фінансування програми підтримки розвитку хмелярства, закладки молодих садів, виноградників і ягідників, а саме до 400 млн. грн. (13,94 млн. дол. США). Крім того, на програму фінансової підтримки сільськогосподарських виробників у 2019 р. було заплановано виділити 881,8 млн. грн. (29,7 млн. дол. США), що на 7% менше показника 2018 р. Ця підтримка здійснювалася за такими напрямками, як бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, яка встановлена ст. 161 Закону «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV; часткова компенсація вартості придбання сільськогосподарської техніки й устаткування вітчизняного виробництва [4].

У 2019 р. до двох значаних напрямів програми додалася часткова компенсація вартості закуплених у вітчизняних виробників спеціальних вагонів для перевезення зерна, а також устаткування для виробництва біоетанолу й електроенергії з біомаси. Однак Законом України «Про визнання, що втратив силу, Закону України «Про державне регулювання вироб-

ництва і реалізації цукру» від 4 вересня 2018 р. № 2518-VIII були скасовані норми про встановлення мінімальних цін на цукор і цукровий буряк.

За період від початку членства в СОТ в Україні не впроваджувалися нові програми «зеленого кошику». Значна частина бюджетних коштів за програмами цієї категорії і надалі спрямовується на фінансування «загальних послуг».

Також у 2019 р. у розмірі 143 млн. грн. (4,82 млн. дол. США), що на 10% більше, ніж у 2018 р., були передбачені бюджетні витрати на наукові дослідження та підготовку наукових кадрів у сфері агропродовольчого сектору. Фінансування Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів, що активно займається контролем епізоотичної ситуації і диверсифікацією ринків збуту (узгодженням міжнародних сертифікатів та іншою діяльністю з відкриття ринків м'яса й молочних продуктів), склало у 2019 р. 4,86 млрд. грн. (163,69 млн. дол. США), що на 3% вище рівня 2018 р.

Державна підтримка фермерських господарств у 2019 р. здійснювалася за такими напрямками, як часткова компенсація вартості насіння сільськогосподарських рослин вітчизняного виробництва, закупленого у фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, які здійснюють виробництво та/або його реалізацію; часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами; фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва; бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) новоствореним фермерським господарствам; додаткова фінансова підтримка фермерських господарств зі статусом сімейних фермерських господарств через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) для фермерських господарств (крім новостворених); здешевлення кредитів. При цьому розпорядником бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансову підтримку шляхом виділення бюджетної субсидії на одиницю оброблюваних угідь (1 га), став Український державний фонд підтримки фермерських господарств.

У 2020 р. видатки на сільське господарство згруповані за такими програмами, як фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом зде-

шевлення кредитів (1,20 млрд. грн.); підтримка галузі тваринництва (1,00 млрд. грн.); здешевлення сільськогосподарської техніки й обладнання (1,00 млрд. грн.); підтримка розвитку фермерських господарств та кооперативів (0,40 млрд. грн.); підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства (0,40 млрд. грн.) [5].

Через світову епідемію COVID-19 Верховна Рада внесла зміни до Державного бюджету на 2020 рік. Так, на початку року, крім фінансування зазначених програм, планувалося 240 млн. грн. на створення Фонду часткового гарантування кредитів задля надання державних гарантів за кредитами для купівлі землі сільськогосподарського призначення. Проте згодом створення цього Фонду було тимчасово призупинено. Вочевидь, це пов'язане з тим, що, відповідно до ухваленого Закону, ринок землі сільськогосподарського призначення відкриється з 1 липня 2021 р. Таким чином, загальний обсяг цих видатків становить 4,00 млрд. грн. (47% загальних видатків аграрного розвитку).

Виконання програми підтримки шляхом здешевлення кредитів у 2019 р. передбачало розширення доступу сільськогосподарських виробників до пільгових кредитів і зменшення вартості кредитів; фінансове забезпечення ефективного запуску ринку земель сільськогосподарського призначення; сукупний обсяг залучених кредитних ресурсів склав 16,4 млрд. грн. За даними НБУ (на 1 листопада 2019 р.) сума кредитів, спрямованих на потреби сільськогосподарських виробників, становила 63,5 млрд. грн. із середньозваженою ставкою за користування кредитами 16,5% річних. Також під час звернення до банків підприємств малого та середнього бізнесу вони мали можливість отримати кредити під 22–24% річних.

Нині оприлюднено Порядок використання коштів, передбачених у Держбюджеті на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства на 2020 р. [12]. В результаті виконання програми Міністерством очікується збільшення нових насаджень інтенсивного типу на площі понад 4 тис. га, зростання кількості продукції з високою доданою вартістю за рахунок будівництва об'єктів зі зберігання та переробки, а також нарощування експортного потенціалу, скорочення обсягів імпорту та створення нових робочих місць.

Низка позитивних змін передбачена на 2020 р. за програмою підтримки тваринництва. Це, зокрема, програма компенсації купівлі племінного високопродуктивного поголів'я, програма компенсації до 30% вартості реконструкції та будівництва тваринницьких комплексів і програма здешевлення кредитів, але не більше 15 млн. грн. на групу пов'язаних осіб. Також уряд виплачуватиме фермерам, які утримують не більше 25 корів, 5 тис. грн. державної підтримки на корову. Водночас доплати за напрямками, які не виплачені у 2019 р., становлять 115 млн. грн. [6].

Також внесені зміни до Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для надання фінансової підтримки фермерських господарств [11]. На думку Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, виконання умов Постанови розширить доступ фермерських господарств і сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до державних фінансових ресурсів та створить умови для переходу понад 300 фермерів на органічне виробництво, сприятиме розвитку понад 400 молочних ферм, збільшенню понад ніж на 10 одиниць кількості кооперативів з переробки сільськогосподарської продукції, стимулюватиме створення понад 1 780 фермерських гос-

подарств, зокрема, особами з числа сільської молоді. Реалізацію підтримки передбачено за такими напрямами, як дотація за утримання від п'яти корів молочного напрямку продуктивності; бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) для новостворених фермерських господарств, що надаватиметься їм для провадження сільськогосподарської діяльності; часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданням дорадчих послуг; відшкодування сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам 70% вартості (без ПДВ) як придбаних техніки й обладнання, так і профінансованих за рахунок банківського кредиту.

Однак із можливим зростанням кризових явищ і низькою платоспроможністю населення передбачається скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва, зокрема продукції тваринництва. Така ситуація є прямою загрозою національній продовольчій безпеці та поширенню безробіття. Таким чином, державна фінансова підтримка повинна бути не лише достатньою, але й ефективною.

Слід відзначити, що ефективне використання бюджетних коштів потребує зосередження фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів на реалізації основних напрямів аграрної політики держави. Отже, необхідно здійснювати бюджетне фінансування одночасно в рамках декількох пов'язаних між собою програм. Окрім того, бюджетна підтримка має сприяти продовольчому забезпеченню населення України та виходу вітчизняної сільськогосподарської продукції на світові ринки.

Висновки. Нині основне завдання державної підтримки сільського господарства полягає у сприянні розвитку сільськогосподарського виробника як підприємця найменш захищеного в ринковому середовищі галузі. Отже, основною метою держави має стати створення умов для прибуткового функціонування суб'єктів сільськогосподарської діяльності та забезпечення для них сприятливого порівняно з виробниками інших галузей середовища, адже державна підтримка сільськогосподарського виробництва має встановити баланс між сільськогосподарськими товаровиробниками та виробниками інших галузей економіки. Отже, відповідно до потреб сільськогосподарських товаровиробників надання державної підтримки має здійснюватися зі вжиттям таких заходів, як підтримка доходів виробників, державне регулювання цін, субсидування виробників на придбання засобів виробництва, сприяння розвитку ринку та виробничої інфраструктури, здійснення регіональних програм, проведення макроекономічної політики.

На наш погляд, на сучасному етапі функціонування сільськогосподарських підприємств більш раціональними є ті напрями державної підтримки, які сприяють виходу сільськогосподарських товаровиробників з економічної кризи та ефективному функціонуванню сільськогосподарського виробництва України в умовах Світової організації торгівлі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Edwards Ch. Agriculture subsidies. 2018. URL: <https://www.downsizinggovernment.org/agriculture/subsidies> (дата звернення: 02.04.2020).
2. Звіт про результати аудиту ефективності виконання повноважень органами державної влади в частині повноти та своєчасності сплати податків суб'єктами господарювання в сільському господарстві : Звіт рахункової палати від 23 жовтня 2018 р. № 27-4. URL: http://www.acrada.gov.ua/doccatalog/document/16758046/Zvit_274_2018.pdf?subportal=main (дата звернення: 20.03.2020).

3. Климова Н. Особенности регулирующего воздействия государства на агробизнес в зарубежных странах. *Научный журнал КубГАУ*. 2013. № 90(06). URL: <http://ej.kubagro.ru/2013/06/pdf/45.pdf> (дата звернення: 20.02.2020).
4. Обзор агропродовольственной торговой политики в постсоветских странах 2017–2018. ФАО. Рим. 2020. URL: <http://www.fao.org/documents/card/en/c/ca7674ru> (дата звернення: 18.04.2020).
5. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 20 грудня 2016 р. № 1789-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2621-19> (дата звернення: 18.03.2020).
6. Про Державний бюджет України на 2020 р. : Закон України від 14 листопада 2019 р. № 294-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX> (дата звернення: 18.03.2020).
7. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 р. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 588-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80> (дата звернення: 05.05.2020).
8. Проект Єдиної комплексної стратегії та план дій розвитку сільськогосподарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки : Проект МінАПК. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1978.html (дата звернення: 01.05.2020).
9. Прунцева Г. Аналіз ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Економіка і організація управління*. 2020. № 1(37). С. 79–88.
10. Робота над помилками: що мають врахувати чиновники при розподілі коштів на підтримку фермерів? // Аграрне інформаційне агентство : веб-сайт. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/roboata-nad-pomilkami-so-maut-vrahuvati-cinovniki-pri-rozpodili-kostiv-na-pidtrimku-fermeriv> (дата звернення: 18.03.2020).
11. Уряд визначив напрямки підтримки фермерських господарств та кооперативів / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bde446c6-2e93-4447-bc81-d1d2dd7ad5d1&title=UriadViznachivNapriamkiPidtrimkiFermerskikhGospodarstvTaKooperativiv> (дата звернення: 28.04.2020).
12. Урядова програма фінансування підтримки розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства – 2020 / Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka/sadivnictvo/uryadova-programa-finansovoyi-pidtrimki-rozvitku-sadivnictva-vinogradarstva-ta-hmelyarstva-2020> (дата звернення: 17.04.2020).
13. Фурман І., Пронько Л. Формування державної програми підтримки підприємств-агровиробників України з урахуванням світового досвіду. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 85–92.
2. Zvit pro rezultaty audytu efektyvnosti vykonannya povnovazhen orhanamy derzhavnoi vlady v chastyini povnoty ta svoiechasnosti splaty podatkiv subiektamy hospodariuvannia v silskomu hospodarstvi. Zvit rakhunkovoi palata vid 23.10.2018 № 27-4: elektron. fakhove vyd. URL: http://www.acrada.gov.ua/doccatalog/document/16758046/Zvit_274_2018.pdf?subportal=main (accessed: 20.03.2020).
3. Klymova N. (2013). Osobennosti rehulyruishcheho vozdeistvyia hosudarstva na ahrobyznes v zarubezhnykh stranakh. *Nauchnyi zhurnal KubHAU*. № 90(06). URL: <http://ej.kubagro.ru/2013/06/pdf/45.pdf> (accessed: 20.02.2020).
4. Obzor ahroprodovolstvennoi torhovoii polytyky v postsovetskykh stranakh 2017–2018. FAO. Rym. 2020. URL: <http://www.fao.org/documents/card/en/c/ca7674ru> (accessed: 18.04.2020).
5. Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 2016 r. № 1789-VIII. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2621-19> (accessed: 18.03.2020).
6. Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2020 rik: Zakon Ukrainy vid 14 lystopada 2019 roku № 294-IX. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX> (accessed: 18.03.2020).
7. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku eksportu produktsii silskoho hospodarstva, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy na period do 2026 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 r. № 588-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80> (accessed: 05.05.2020).
8. Proekt Yedynoi kompleksnoi stratehii ta plan dii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na 2015–2020 roky: proekt MinAPK. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1978.html (accessed: 01.05.2020).
9. Pruntseva H. (2020). Analiz efektyvnosti derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskykh pidpriemstv. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, № 1(37), s. 79–88.
10. Robota nad pomylkamy: shcho maiut vrakhuvaty chynovnyky pry rozpodili koshtiv na pidtrymku fermeriv? Ahrarne informatsiine ahentstvo: veb-sait. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/roboata-nad-pomilkami-so-maut-vrahuvati-cinovniki-pri-rozpodili-kostiv-na-pidtrimku-fermeriv> (accessed: 18.03.2020).
11. Uriad vyznachyv napriamky pidtrymky fermerskykh hospodarstv ta kooperatyviv. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy: veb-sait. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bde446c6-2e93-4447-bc81-d1d2dd7ad5d1&title=UriadViznachivNapriamkiPidtrimkiFermerskikhGospodarstvTaKooperativiv> (accessed: 28.04.2020).
12. Uriadova prohrama finansuvannia pidtrymky rozvytku sadivnytstva, vynohradarstva ta khmeliarstva 2020: Informatsiino-analitychnyi portal APK Ukrainy: veb-sait. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka/sadivnictvo/uryadova-programa-finansovoyi-pidtrimki-rozvitku-sadivnictva-vinogradarstva-ta-hmelyarstva-2020> (accessed: 17.04.2020).
13. Furman I., Pronko L. (2019). Formuvannia derzhavnoi prohramy pidtrymky pidpriemstv-ahrovirobnykiv Ukrainy z urakhuvanniam svitovoho dosvidu. *Ekonomika Apk*, № 11, s. 85–92.

REFERENCES:

1. Edwards Ch. (2018). Agriculture subsidies. URL: <https://www.downsizinggovernment.org/agriculture/subsidies> (accessed: 02.04.2020).

Стаття надійшла до редакції 08.05.2020.
The article was received 08 May 2020.